

Memoárová svědectví o bratřech Čapcích
Memoir Testimonies about Čapek Brothers

1. ÚVOD

Téma mé diplomové práce nese název *Memoárová svědectví o bratřech Čapcích*. V české memoárové literatuře existuje velké množství titulů věnovaných bratrům Čapkovým. Na jejich život i tvorbu bylo nahlíženo již z mnoha úhlů. Karel Čapek patří k významným osobnostem české kultury, jeho dílo proniklo do povědomí obrovského počtu čtenářů, je známý a uznávaný za hranicemi naší země, je velkou literární ikonou. Stejně tak Josef Čapek. Lidem je známý více jako malíř, ale neméně důležitá je i jeho spisovatelská tvorba.

I když zde existuje nepřehledné množství memoárové literatury psané přáteli i známými obou Čapků, zvláště z redakce Lidových novin a z okruhu pátečníků, zaměřím se ve své práci pouze na vzpomínání rodinných příslušníků obou bratrů. Chtěla bych podat svědectví o tom, jak na oba autory vzpomíná nejbližší rodina, jak mluví o jejich dětství, zájmech, láskách, o jejich vzájemném vztahu a o tom, jak se podle nich oba bratři vzájemně ovlivňovali na literárním poli.

Pilířem této práce tedy budou vzpomínky toho nejužšího rodinného okruhu. Tento okruh reprezentují knihy Heleny Čapkové (*Moji milí bratři*, 1962), Heleny Koželuhové (*Čapci očima rodiny*, 1995); Olgy Scheinpflugové (*Český román*, 1969); Karla Scheinpfluga (*Můj švagr Karel Čapek*, 1991) a Jarmily Čapkové (*Vzpomínky*, 1998). Zajímá mě především, jaký postoj zaujímali k osobnosti obou bratrů, protože především ti úplně nejbližší se na ně dívali jako na lidské bytosti, méně pak jako na autory.

Pro mou práci bylo potřeba nastudovat tuto čapkovskou memoárovou literaturu, utřídit si důležité poznatky a vytvořit tematický okruh vzpomínek, který v této práci představím. Důležitá také byla vzájemná konfrontace těchto vzpomínek, názorů a hodnocení všech členů rodiny. Ráda bych o tom podala svědectví tak, aby bylo zajímavé pro každého, komu se tato práce dostane do rukou, a aby si i neznalci vytvořili přehled o tom, jak na ně vzpomínali ti, kteří je nejvíce znali. Ráda bych tedy, aby má práce podnítila a vyvolala zájem k četbě a studiu osobnosti obou Čapků.

Před samotné vzpomínání jednotlivých členů rodiny si dovoluji krátce nastínit memoárovou literaturu v obecném pojetí, její úlohu v literatuře a blíže představit již zmiňovanou čapkovskou memoárovou literaturu.

1. MEMOÁROVÁ LITERATURA

V této kapitole bych ráda objasnila úlohu memoárové literatury v literatuře. Memoárová literatura stojí na pomezí literatury umělecké, protože působí na citovou stránku čtenáře; dokumentární (literatura faktu), protože působí na rozumovou stránku vnímatele a na publicistice. Část memoárů více inklinuje k dokumentárnímu záznamu (korespondence, deník), zatímco druhá více k literatuře krásné (některé paměti nebo monografické vzpomínky). V dnešní době se memoáry dělí na paměti, deník a autobiografii. O pamětech, které mohou být formou zápisku nebo vzpomínek, mluvíme tehdy, pokud autor koncipuje memoáry souvisle, hodnotí a zároveň dokumentuje události. Deníkem se rozumí každodenní zápisy některé osoby. Jedná se o stručnou charakteristiku, která nejde do hloubky problému. Lze ji proto doplnit a v detailech zpřesnit. Vypravuje-li osoba o svém vlastním životě a činnosti, vzniká autobiografie, tedy vlastní životopis.

Někteří autoři vzpomínky ještě více diferencují a přidávají další typy, například korespondenci. Memoárová literatura se také pohybuje na pomezí reportáže, psychologické prózy nebo cestopisu. Jedná se tedy o typ literatury, který v sobě dokáže zahrnout i jiné žánry.

Fakta bývají v memoárovém díle obvykle seřazena chronologicky, avšak není to pravidlem, protože autor má právo se od této koncepce odklonit a užít svého postupu vyprávění dle libosti. Tuto faktografičnost přejímá memoárová literatura od literatury dokumentární, spolu s nefiktivním zobrazováním skutečnosti. Základní rovinou pro memoárovou literaturu je rovina minulosti. Memoárová literatura vzniká jako svědectví, které podává značně subjektivní obraz o životě osobnosti a slouží k jejímu hlubšímu poznání. Vyzvedneme-li specifické rysy memoárového žánru, jsou to: faktografičnost, nefiktivnost, svědeckost a subjektivnost.

Na memoárovou literaturu je třeba nahlížet ve velmi úzkých vztazích k celému společenskému i literárnímu dění. Jde tedy o svědectví o autorovi, a také o době. Memoárový autor je osoba, která vzpomíná na to, co zažil. Většinou se jedná o autora, která má pro společnost velký význam. Časté jsou ovšem vzpomínky rodinných příslušníků na významné osobnosti. U paměti je důležitá větší koncepce, zatímco vzpomínky zachycují události pouze úryvkovitě.

Vzpomínky jsou dodatečně zapsaným deníkem. Forma, způsob zpracování memoárové literatury je neoddelitelnou součástí pamětnického svědectví, ale důraz spočívá především na obsahové stránce sdělení. Z memoárů nečerpáme jen objektivně platnou pravdu o době a lidech, ale hlavně z nich poznáme osobní stanovisko autora, je to autentický záznam skutečnosti, osobní svědectví, události popsané ve vzpomínkách musí být pravdivé.

Vlastimil Válek v díle *K specifčnosti memoárové literatury* (1984) uvádí, že v memoárové literatuře je autor hercem i režisérem a režii uskutečňuje spolu s režisérem také sám život, tedy časový průběh událostí. Vlastimil Válek píše:

*„Autor zapisovaných vzpomínek tedy hraje roli předem napsanou a v minulosti už uskutečněnou, i když textu vtiskuje svou pečeť a do projevu herce promítá své vlastní osobité prožitky.“*¹

Své tvrzení dokládá na knize Heleny Čapkové *Moji milí bratři*, kde autorka rozehrává děj, režíruje ho, střídá scény a výstupy, dává nahlédnout i do zákulisí, ale vše je podřízeno událostem, které se skutečně staly. Za základní typy memoárové literatury považuje deníky, paměti, vzpomínky a autobiografie.

Memoáry přátel bratří Čapků evokují například autoři jako Edmond Konrád, (*Nač vzpomenu*, 1957), František Kubka (*Na vlastní oči*, 1959), Adolf Hoffmeister (*Podoby*, 1961), František Langer (*Byli a bylo*, 1963), Otokar Štorch-Marien (*Sladko je žít*, 1966; *Ohňostroj*, 1969), V. V. Štech (*V zamlženém zrcadle*, 1967; *Za plotem domova*, 1970), Otokar Vočadlo (*Anglické listy Karla Čapka*, 1975) nebo Eduard Bass (*Moje kronika*, 1985). V Moskvě vychází sborník *Karel Čapek v vospominanijach sovremenikov* (1983), který sestavil Oleg Malevič. Podobnou knihou je soubor *Jeden i druhý* (1988), který vydal Ladislav Vacina. Takzvanou rodinnou memoárovou biografií je kniha Marie Šulcové *Čapci* (1985) – druhý díl vychází pod názvem *Ladění pro dvě struny* (1990), třetí pod názvem *Poločas nadějí* (1993), čtvrtým je *Brána věčnosti* (1997). Po roce 1989 vychází exilové práce Julia Firta *Knihy a osudy* (1991) a Karla Steinbacha *Svědék téměř stoletý* (1990). Vychází sborník *Malíř – básník*, s podtitulem *Vzpomínání na Josefa Čapka*. K dalším čapkovským monografiím patří monografie *Josef Čapek* (1995) Pavly Pečinkové. Ivan Klíma píše knihu o Karlu Čapkovi *Věk chce mít též velké mordy* (2001).

---

¹ VÁLEK, VLASTIMIL: *K specifčnosti memoárové literatury*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984, s. 29.

2. ČAPKOVSKÁ MEMOÁROVÁ LITERATURA

Vzpomínání rodinných příslušníků poskytuje cenné informace o autorech. Helena Čapková s Čapky prožila dětství a zná je oba velmi dobře. Její dcera, Helena Koželuhová, znala oba ze svého dětství, ale také z vyprávění své maminky. Jarmila Čapková strávila svůj život s Josefem, Olga Scheinpflugová s Karlem. Také Karel Scheinpflug znal oba Čapky, ale bližší mu byl Karel, což předvídá nejen rodinný poměr s Olgou, ale i pracovní vztah s Karlem. Skrze tyto autory se veřejnosti dostalo takových informací, které odborná literatura neuvádí. Autoři vychází z autentických materiálů. Zvláště Jarmila Čapková hojně využívá korespondenci. Každé vzpomínkové dílo je ovlivněno subjektivním pohledem pamětníka, cílem knihy i dobou. Záměrem autorů není pozměňovat skutečnost. Činí-li tak, stává se to často nevědomě a jaksi automaticky.

Knihy Jarmily Čapkové (24. 1. 1889 – 30. 12. 1962) *Vzpomínky* (1998), manželky Josefa Čapka, je koncipována do čtyř oddílů: oddíl *Vzpomínky*, přináší základní autorčin text; *Z deníku 1932-38* představuje výběr editora Jiřího Opelíka z autorčina deníku; oddíl *Z náčrtků ke Vzpomínkám* je složen z nepoužitých autorčiných poznámek; poslední oddíl *Tři texty* představuje tři texty z let 1939, 1945, 1947, ve kterých autorka vzpomíná na zatčení a vlastní poválečné pátrání po Josefu Čapkovi. Z knihy Jarmily Čapkové je vyškrtnuto všechno, co autorka považuje za příliš osobní. Z velké většiny vzpomíná pouze na život s Josefem Čapkem. V průběhu textu na to několikrát poukazuje a již v úvodu píše:

„Tato knížka je vystavěna z osobních zážitků a zkušeností, je subjektivní a nechce být ničím jiným, i když se snažím neužívat osobního zájmena 'já' a i když jsem v citovaných dopisech vyloučila vše, co nevypravuje o Čapkovi, o jeho práci a názorech, co není podstatné a čím se snad spíše jen citově a důvěrně obracejí ke mně.“²

Jarmila Čapková o vzpomínkové knize Heleny Čapkové *Moji milí bratři* (1962) píše, že je to dílo bez jednoty, které více vypovídá o autorce než o dvojici Čapků. Helena Čapková však jako jediná podává přímé svědectví, v první řadě, o jejich dětství, rodině a o nich samotných, ne o jejich názorech nebo významu. Jako nejstarší ze sourozenců je znala již od narození. Helena Čapková píše,

---

² ČAPKOVÁ, JARMILA: *Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998, s. 11.

že Josef před válkou zavrhoval formu povídek či románů, ale Jarmila tvrdí, že to není pravda, že jen chtěl, aby se psalo neliterárně, tedy bez ohledu na konvenční literární formu. Tyto dvě ženy neměly mezi sebou citový vztah a skoro se nenavštěvovaly, ale respektovaly se.

Karel Scheinpflug (28. 8. 1899 – 15. 12. 1987), bratr Olgy Scheinpflugové, píše knihu *Můj švagr Karel Čapek* (vydáno posmrtně 1991), jak už je z názvu zřejmé, pouze o Karlu Čapkovi. Právník Karel Scheinpflug byl Čapkovým literárním agentem a po jeho smrti se stal strážcem dědických autorských práv. Ke Karlu Čapkovi měl velmi blízko. Scheinpflugova sestra Božena se později stala manželkou spisovatele Edmonda Konráda.

Olga Scheinpflugová (3. 12. 1902 – 13. 4. 1968), životní láska Karla Čapka, píše o jejich vztahu *Český román* (1946). Na paměti Olgy Scheinpflugové je třeba se dívat s rezervou, protože jde spíše o román, než o vzpomínky. Český román je velmi subjektivní a mnohdy i fiktivní. Autorka využívá Čapkovy soukromé korespondence Olze. Líčí zde společný život od roku 1920 až do jeho smrti v roce 1938. Autorka se stylizuje do postavy Olgy a vypráví ve třetí osobě. Helena Koželuhová se k dílu vyjadřuje rozhořčeně. Člověka, kterého Olga líčila jako Karla, nebyl Karel a jeho portrét se přece nedá vykreslit z citových vztahů k jedné osobě.

Helena Koželuhová (1907 – 1967), neteř Karla a Josefa Čapka, píše vzpomínkovou knihu *Čapci očima rodiny*. Knihu poprvé vydává hamburský exulant Antonín Vlach v edici svého časopisu Sklizeň. Tři sešity vzpomínek vyšly postupně v únoru 1961, červenci 1961 a dubnu 1962. Druhé vydání vyšlo pod názvem *Josef a Karel (Čapkové očima rodiny)* v nakladatelství Index společně s knihkupectvím Dialog roku 1985. Sešity již byly spojeny v jeden. Třetí vydání, v České republice první, se opírá o vydání první, protože druhé vydání pozměňuje některé autorčiny pasáže. Helena Koželuhová byla publicistkou, kterou nenáviděli komunisti za její nekompromisní postoje vůči nastupující totalitě. Ve svých vzpomínkách se však více vyjadřuje o Karlu Čapkovi, méně o Josefu Čapkovi. Jejím manželem byl Adolf Procházka, který byl ministrem zdravotnictví. Měli spolu dceru Martu.

Všechny tyto vzpomínky poskytují velmi cenná svědectví o životě bratří Čapků. Z větší části se však obrací na osobnost Karla Čapka.

3. DĚTSTVÍ A RODINA

Na Čapky měla vliv osobnost jejich otce lékaře Antonína Čapka (26.7. 1855 – - 4. 7. 1929), narozeného v Žernově. Byl to člověk vzdělaný (vystudoval Karlo-Ferdinandovu univerzitu v Praze) a pokrokářský. Byl spoluzakladatelem úpického muzea, předsedou řemeslnické besedy, členem městského zastupitelstva i okresní školní rady. Zároveň však stačil být dobrým otcem a svými postoji dokázal na oba bratry výchovně působit, a to touhou po neustálém vzdělávání, láskou člověka k druhému člověku, zastáváním pravdy a spravedlnosti, a láskou k obyčejnému lidu. Tento postoj se odrazil v díle jeho synů.

Karel Čapek věnoval v literatuře pozornost obyčejným lidem a často zpracovával motiv relativnosti a mnohostrannosti pravdy. Ani Josefa nezajímali v malířství slavní, ani velmi krásní lidé, ale lidé obyčejní. Svou lásku k literatuře přenesl na oba bratry, které od dětství zásoboval knihami – ti již od osmi let příležitostně skládali veršované přání a poezii. Antonín Čapek však zprvu trochu nelibě nesl, že se jeho děti vydávají po svých vlastních kolejkách. Na spisovatelství a malířství se tehdy nedívalo jako na slušné a solidní zaměstnání, kterým by se dalo uživit, ale spíše jako na zálibu. Na Čapky se také přenesla otcova láska k zahradničení a malování. Ve všech čapkovských memoárech se vzpomínky na něj shodují a vždy se o něm mluví jen v pozitivním slova smyslu.

Maminka Božena Čapková (26. 5. 1866 – 13. 4. 1924), rozená Novotná, se narodila v Hronově v rodině mlynáře. Sňatek rodičů byl sňatkem z lásky, ale také sňatkem výhodným, protože Božena byla nevěstou se slušným věnem. O rodině Boženy Čapkové se však příliš nevědělo. Jarmila Čapková byla krásná, sečtělá, vnímavá, ale také nervní a impulsivní, nebyla příliš do domácnosti, neměla přátel a tím se stávala stále víc nespokojenější. Byla ženou nadanou a nedocenenou, která ze sebe nevydala všechno, co mohla. Helena Koželuhová píše: „*Děti jistě po svém milovala, ale dělaly ji nervózní, protože soudila, že mateřství pro ni není naplněním života, nýbrž spíš zaplněním a zatarasením. Její muž jí připadal hrubý, přízemní, bez všeho vzletu.*“³

Po vzoru Boženy Němcové sbírala mezi lidmi ústní lidovou slovesnost. Také díky maminiččině sběratelské činnosti rostla u obou bratrů láska k obyčejnému lidu

---

³ KOŽELUHOVÁ, HELENA: *Čapci očima rodiny*. 3. vyd. Praha: B. Just, 1995, s. 15 – 16.

a národu. Božena Čapková trávila několik měsíců v sanatoriu ve Veleslavíně, kde se měla léčit z návyku a nadužívání utišujících léků. Léta trpěla hysterií a nespavostí. Zemřela krátce po návratu ze sanatoria na ochrnutí plic. Karel Čapek nedovolil, aby šel tatínek Antonín na pohřeb a svěřil jej do péče Jarmile Čapkové, jejíž osobnost shledal neklidnější a nejvhodnější. Maminka Čapková zavinila u obou bratří jistou zaujatost, fobii a odpor k ženám, tvrdí Jarmila Čapková. Od lékaře také slyšela říci: „*Takové jako ona bývají matky geniálních synů*“ (Čapková, s. 290).

Do mlýna v Hronově se však často jezdilo. Narodil se tam Josef (23. 3. 1887 – 1945) a Helena. Karel (9. 1. 1890 – 25. 12. 1938) se narodil v Malých Svatoňovicích, kde byl v té době jeho otec důlním lékařem. Na Malé Svatoňovice však nevzpomíná jako na své rodiště proto, že se brzy celá rodina odstěhovala do Úpice, kraje Boženy Němcové a Aloise Jiráka. Karel byl nejoblíbenějším dítětem své matky a jeho sourozenci na něj žárlili.

Helena Koželuhová v knize *Čapci očima rodiny* vzpomíná na dětství své matky a strýce Josefa takto: „*Moje matka a Josef považovali své dětství za hluboce nešťastné. Karel byl miláček a mazánek, kdežto oni si připadali jako odstrčenci...U Karla rozmazlování nezpůsobilo větších povahových škod. Nezůstal rozmazlený a byl daleko spíš skromný než náročný. Je ovšem těžko odhadnout, nakolik přílišná snadnost, s níž procházel životem, ovlivnila jeho tvorbu. Patrně hodně.*“ (Koželuhová, s. 19).

Představa Heleny Koželuhové o Karlově raném dětství je obrazem ukňouraného žalobníčka, který v rodině pobíral všechny možné výhody. Karel však nebyl rozmazlený, začal si uvědomovat matčiny chyby a v pozdější době na něj více zapůsobila osobnost otce a obou sourozenců. Na dětství vzpomíná Helena Čapková takto: „*Mamince na nás dvou tolik nezáleželo, nebyl v ní nadbytek spravedlivé lásky, aby pofoukala a políbila i bolístky nás větších; jen u něho ji to bolelo, když jeho ohromné oči se dívaly smutně.*“⁴

Ve vzpomínkách se postavou Boženy Čapkové shodně zabývala Jarmila Čapková (*Vzpomínky*), Helena Koželuhová (*Čapci očima rodiny*) a Olga Scheinpflugová (*Český román*). Heleně Čapkové však scházela matčina láska, a proto ve vzpomínkách *Moji milí bratři* hovoří rozdílně.

---

⁴ ČAPKOVÁ, Helena: *Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962, s. 54.

Píše, že se o ni matka opravdově nezajímala, nikdy pro ni nebyla dost dobrá. Hovoří-li takto o svém vztahu s matkou Helena Čapková, můžeme se jen domnívat, zda byla Helena ukřivděnou dcerou nebo zda to bylo tak, jak vypráví, tedy, že s matkou k sobě nikdy nenalezly cestu. Božena Čapková byla jistě zvláštní ženou, ale všechny své děti podporovala v jejich zálibách.

Důležitou osobu pro oba bratry byla Helena Holcbechrová, provdaná Novotná, babička z matčiny strany. Byla milující, laskavá, štedrá, veselá, hravá a moudrá. Karel i Josef Čapek později ve svém díle zúročili znalost té spousty lidových výrazů, přísloví a humoru, které je babička učila. Byla stabilním teplým místem v dětství obou Čapků a zajistila jim šťastné dětství. O vlivu babičky Novotné na oba bratry píše ve svém vzpomínkovém díle Helena Čapková, Helena Koželuhová a Olga Scheinpflugová v Českém románu.

Helena Koželuhová vzpomíná na to, že u Čapků nikdy nebyl kult rodiny a přiřazení a přidání členové rodiny byli přijímáni s nedůvěrou. Dokonce zachází až tak daleko, že prý člověk nepříjemný byl pro členy čapkovské rodiny stejně protivný jako příbuzný (Koželuhová, s.10).

Čapkovská krev se vyznačovala šetrností, označovanou v rodině mile jako „šátrnost“. Nebyla to skoupost, jen jakási spořivost, šetřilo se na sobě, ne na druhých. Helena Koželuhová vzpomíná: „*Snad jen Josef Čapek byl výjimkou. Měl ostatně také vždy nejméně peněz a byl v rodině neprávem považován za chudáka, protože leckdy vsutku počítat musel.*“ (Koželuhová, s. 9).

Jarmila Čapková píše, že byl Josef vždy finančně neodvislý od Karla, nikdy si nevypůjčoval a nestrpěl překročení rozpočtu.

V dětství prodělal Karel Čapek těžkou spálu, která měla za následek Bechtěrevovu nemoc, což je onemocnění meziobratlových článků, která má za následek ztuhnutí páteře. Čapek například nemohl řídit auto, protože obracení hlavy při couvání mu dělalo potíže. Bolesti v páteři byly součástí celého Čapkova života a nepomohlo ani léčení ve Francii roku 1911. Důležité je, že nemoc nepostupovala a Čapek se tak v budoucnu mohl věnovat i svému velkému koníčku, a to zahradničení.

Z celé své rodiny měl Karel Čapek nejraději Josefa, přezdíváného Peča, s nímž prožíval všechna klukovská dobrodružství a objevoval svět. Josef byl starší, a tedy zastával funkci toho silnějšího, který Karla proti všem chránil. Karel Scheinpflug používá ve svém díle Můj švagr Karel Čapek pro Josefa přezdívku Péča. Zřejmě se jedná o pražskou výslovnost. Heleně říkali Lenča a Karlovi Iček.

4. ZÁLIBY, STUDIUM A PRÁCE

Josef Čapek dělal rodičům starosti, protože se špatně učil, trojku měl i z kreslení. Helena Koželuhová se domnívá, že špatné výsledky mohou být díky roztržitosti nebo tomu, že mu možná nebyl učitel nakloněný, protože jinak byl velmi nadaný a inteligentní (Koželuhová, s. 20). Josefa pak dali na studia na tkalcovskou odbornou školu ve Vrchlabí (1901 – 1903), což Josef bral jako křivdu. Tkalcovské škole předcházela roční německá měšťanská škola v Žacléři (1900 – 1901). „*Nikdy to rodičům neodpustil a nepochopil je.*“ (Koželuhová, s. 21) Karel se na rozdíl od Josefa učil snadno a dobře. Od roku 1901 navštěvoval gymnázium v Hradci Králové, kam se odstěhoval s babičkou Helenou – na Čapkovu výchovu tak měla kromě rodičů a sourozenců vliv i ona. I Josef mohl nakonec studovat Uměleckoprůmyslovou školu v Praze.

Helena Čapková vzpomíná, že dlouho předtím (i potom) byl Josef častován tatínkovými poznámkami o jeho malířském umění. O obrazech se vyjadřoval nelichotivě jako o mazanici či kýči. Později kritizoval i jeho literární tvorbu a myslel, že má špatný vliv na Karla. (s. 210).

Karel později studoval filozofii na Karlově univerzitě v Praze. Po roce studia odjel na studia do Berlína a Paříže. V Paříži s ním žil bratr Josef, který zde studoval moderní malířské směry. Jejich cesty se spojily i v Marseille, kde si Karel léčil nemocnou páteř. Svě zdraví si léčil také v Karlových Varech (1927 - 1932) u MUDr. Ladislava Hybnera, dále pak až do roku 1935. Veřejnosti není tolik známo, že se stal v roce 1937 poručíkem jeho dcery Evy, tehdy jedenáctileté, a syna Jiřího, tehdy šestiletého.

Úplně prvním příspěvkem Karla Čapka je báseň *Prosté motivy*, kterou jako čtrnáctiletý publikoval v brněnském týdeníku *Neděle* 23. dubna 1904.

Roku 1913 píše seminární práci *Směry v nejnovější estetice*, která vyšla roku 1987 jako součást svazku *Univerzitní studie*. V roce 1914 píše práci o pragmatismu *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*, filozofii založeném Charlesem Sandersem Peircem a Wiliamem Jamesem. Poprvé byla vydána roku 1918, podruhé v rozšířeném vydání roku 1925 a 1987. Přestože byl Čapek úředně katolíkem, prohlašoval se za ateistu. (Josef také.) Pragmatismus ani nepřipouští vyšší filozofické nebo náboženské principy a Čapek jako jeho zastánce také. Držel se své vlastní filozofie, založené na mravním jednání

a odmítal víru v posmrtné nebe. O smrti jednou řekl, že: „... je těžko pochopit, že by příroda, která s takovým marnotratným úsilím uchovává každou stopu života, odsoudila nesmyslně k zániku takové hodnoty, jako je duch.“⁵

Čapkova disertační práce se jmenuje *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění* a byla uveřejněna v již zmiňovaném svazku Univerzitní studie. Na doktora filozofie byl promován v listopadu roku 1915. Profesor Čáda přislíbil Čapkovi habilitaci na univerzitě, avšak nakonec nenásledovala univerzitní dráha učitele, protože místo docenta již bylo obsazeno jiným kandidátem. Čapek se tak mohl věnovat literatuře. Na filozofii však nezanevřel a hojně ji využíval pro svá literární díla.

Na to, co všechno měl a neměl rád Karel Čapek, vzpomíná Karel Scheinpflug: Měl rád lidi, zvířata, stromy, květiny, literaturu, poezii, hudbu, obrazy, sochy, architekturu, nové myšlenky, vzdělanost, dobře udělanou práci, lidovou prostotu, svůj národ, jeho jazyk, zemi, silnou překapávanou kávu, jaro, podzim (s. 16); rád luštil křížovku, hrál si se slovy – stejně tak Josef (tamtéž, s. 20), rád četl (tamtéž, s. 21). Známý je dialog Karla s Josefem, kdy vítali jaro v zahradě: „Už kvetou podprsenky“ a Josef dodal „No a taky podvlěčky“. (Scheinpflug, s. 20). Neměl rád lidi zachmuřené a pokoušel se je nakazit svým optimismem, neměl rád smrt a nechodil na pohřby, hřbitovy a na jednání s úřady (tamtéž, s. 22). Karel u žádné své záliby, kromě zahradničení, nevydržel.

O duchaření se zmiňuje pouze Helena Koželuhová.

S Josefem občas navštěvovali literární salon Anny Lauermannové, která psala beletrii pod pseudonymem Felix Téver. Společnost se scházela v neděli, aby pohovořili o tom, co je zajímavá. Salon navštěvoval například Miroslav Rutte, Otokar Fischer, Arne Novák, Anna Maria Tilschová, Julius Zeyer. Na literární salon Anny Lauermannové vzpomíná i Jarmila Čapková a přidává schůzky v literární společnosti u Otokara Fischera, Hanuše Jelínka a Stanislava Loma. Oba Čapci se však neúčastnili společenského života, ale i přes tuto snahu jim přibývalo známostí i povinností.

Josef Čapek je spoluzakladatelem *Skupiny výtvarných umělců* a jejího listu *Umělecký měsíčník*. Umělecký měsíčník přinášel odborné články o umění, literatuře, referoval i o hudbě a přinášel reprodukce obrazů. Jarmila Čapková

---

⁵ SCHEINPFLUG, KAREL: *Můj švagr Karel Čapek*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1991, s. 55.

ve Vzpomínkách píše, že Josef Čapek o práci redaktora v listu příliš nestál, protože se chtěl věnovat pouze vlastní práci, ale tuto funkci přijal z čistě praktických důvodů. O beletrii psal pro list například Otokar Fischer, František Langer, Karel Toman, Josef Čapek s bratrem Karlem. Časopis nemohl po celý první rok vyplácet žádné honoráře. Josef Čapek Skupinu opouští a stává se spoluredaktorem *Volných směrů* s platem 100 Kč. O tom, že nešlo o generační ideové rozpory mezi členy, ale o důvody osobní, kamarádské i nekamarádské píše v článku *Jedna hádanice* z roku 1931, otištěném v Přítomnosti. Na požádání Josefa Čapka vybrala pro Volné směry Jarmila Čapková některé Picassovy fotografie z pařížské galerie Kahnweiler. Starosti, přítěž nedůvěry a rozporů jsou však příčinou opuštění Volných směrů na jaře roku 1914.

V roce 1920 a 1921 vzniklo ze štětce Josefa Čapka několik menších obrazů a zátiší jako *Vdova*, *Hřbitov*, také velká plátna, jako *Muž s bednou*, *Mr. Myself* (vlastní podobizna), *Černošský král*, *Předměstské zahradnictví*, *Na obvodu města*, *Poutník* a *Koupání*.

Mezi Josefovy knížky o umění patří *Nejskromnější umění* (1920), *Jak se dívat na moderní obrazy* (1935) a *Umění přírodních národů* (1938). Jejich zaměření bylo dáno Čapkovou příslušností k výtvarné avantgardě. Podobně jako Karel byl i Josef zaujat problematikou „pokleslých“ žánrů či „okrajových“ uměleckých projevů. Výběr Josefovy fejetonistiky, kulturní publicistiky i vzpomínkových próz přináší knihy *Málo o mnohém* (1923), *Umělý člověk* (1924), *Ledacos* (1928), *Rozpomínky* (1947) a *O sobě* (1958).

5. OSOBNOST A VZHLED

Není sporu o to, že Karel i Josef Čapek byli povahově rozdílní. Karel Scheinpflug vidí v rozdílnosti povah také důvod jejich literárního rozchodu v pozdějších letech. Helena Koželuhová vzpomíná na své a sestřino dětství, kdy si z nich dělali strýci legraci - legrace od Karla je zraňovala, ale od Josefa ne. Vyjadřuje-li se k vzhledu či osobnosti Karla Čapka, hodnotí jej vždy hůře než Josefa. O tom, koho měla v dětství více v oblibě jasně hovoří věta:

„My s Evou jsme měly mnohem raději Peču“. (Koželuhová, s. 29).

Zároveň dodává, že po zastavení Bechtěrevovy nemoci přestal být Karel nervózní, popudlivý a vážil si života (Čapková, s. 76).

Osobnost Karla Čapka bývá hodnocena těmi nejbližšími takto: člověk s pevným mravním základem, mimořádnou inteligencí, osobnost s velkou fantazií a vtipem; od dětství věděl, že chce být spisovatelem, byl pracovitý, neměl rád příliš velkou společnost, pořádkumilovný, v jídle a oblékání skromný, nenosil prsteny ani jiné šperky, s nikým neuzavíral sázky, korespondenci neschovával, mluvil živě v krátkých větách a bez gestikulace, vyhýbal se fotografům, reportérům, filmařům (Karel Scheinpflug). Smál se pověrám, ale dodržoval jejich rituál, emotivní, vlidný. Rád vtipkoval, ale některé jeho vtipy byly ubohé; hovor s ním byl však potěšením, měl rád slovní hříčky, neměl mnoho vypravěčského hereckého talentu, hledal na všem a všech to dobré, neznal nenávist a své názory byl ochotný poopravit (Helena Koželuhová). Byl pozorný k drobným strastem druhého, byl veselý, milující, prostořeký, rozpačitý, vtipný, něhy potřebný, hovorný (Jarmila Čapková). Věřil v lidi, nebyl lovcem úspěchů (Helena Čapková).

Osobnost Josefa Čapka bývá hodnocena takto: silná individualita, introvert, držící si lidi dál od těla, vtipný, nadaný, s velkou výtvarnou fantazií, hloubavý (Karel Scheinpflug); teskný optimista, trochu cizí světu lidí, což zřejmě souvisí s jeho introvertní povahou (Helena Koželuhová); nepěstoval zjemnělost, citovost, vyloučil ze svého života spěch a splašenost, rád se uzavíral, konvence mu byla vzdálená, nevyjadřoval soucit slovy, neměl rád hluk, trpíval migrénami, uměl se přemáhat, nenaříkal si. (Jarmila Čapková). Byl taktní, se silným a tvořivým duchem, schovaným za svou málomluvností, dovedl být sám, byl skeptický (Helena Čapková).

Význam Josefa Čapka by neměl být zmenšován přídomek „bratr Karla Čapka“. Josef Čapek má svůj velký význam pro literární i výtvarnou tvorbu, byl mistrem slova pro malou skupinu vzdělavců a vůdčím básnickým duchem předcházející Šaldovy éry.

S Josefem i Karlem bylo podle Heleny Koželuhové radost rozprávět. Rozdíl byl však v tom, že Karel živě vyprávěl, ale z Josefa to bylo potřeba trochu taht. Byl spíše pesimistou, a tak méně potěšil. Největší rozdíl byl v tom, že Karel byl bytostně optimistou a Josef pesimistou. Čapkův pesimistický pohled na svět dokazuje dopis z 29. 8. 1912, který poslal z Trenčianských Teplic své ženě Jarmile: *„Není dost příčiny k nařikání a nespokojenosti? Práce, která nechce být taková, jakou bych ji chtěl mít, naděje, jež se neuskutečňují, chyby ve vlastním životě a nevím co ještě – což to vše nepostačuje k tomu, aby člověk ve chvílích nespokojenosti nekřičel nebo aby smutně nešeptal beznadějná slovíčka? (Čapková, s. 71).*

Záhy však dodává, že jej to samé zároveň těší. Z toho usuzuji, že bychom mohli Josefa Čapka považovat za *pesimistického optimistu*, protože vždy počítal s tou horší variantou, pochyboval, ale zároveň věřil.

K povaze bratří Čapků se shodně vyjadřují všichni čapkovští memoáristé. Jarmila Čapková píše, že oba bratři měli společné vlastnosti závislost, zmatek a bezradnost v určitých těsných situacích. Neměli také velký vztah k vánočním svátkům a Karel je vysloveně neměl rád.

Jednoho dne přivedl otec Karla Scheinpfluga (redaktor kulturní rubriky v Národních listech) Karla Čapka domů. Karel Scheinpflug vzpomíná na Čapka: *„Vidím ho jako dnes, štíhlého mládence v tmavém obleku a vysokém tvrdém límci, s kravatou na půl žerdi, s trochu dětským obličejem, s hustými, černými, lesklými vlasy, s červenými tvářemi, se silnými rty předurčenými k tomu, aby v nich svíral višňovou špičku s pulčikem cigarety, a s krásnými tmavými očima. Byly to oči hluboké, opravdové a vážné, ale když se usmál, zasvitlo to v nich uličnický a kolem nich se udělaly drobné vrásky, o nichž říká Dickens, že charakterizují úsměv dobrého člověka.“ (Scheinpflug, s. 8).*

Chodíval trochu překloněn, s nehybným krkem a levou rukou za zády, měřil 173 cm a vážil něco přes 70 kg. O vzhledu Karla Čapka se Helena Koželuhová nevyjadřuje příliš hezky. Jeho vzhled hodnotí spíše jako zvláštní a bizarní, než krásný (Čapci očima rodiny, s. 26 – 27). O jeho rtech píše: *„Snad by je někdo*

nazval smyslnými, ale spíš byly jen hříčkou přírody jako celá Karlova hlava.“ (tamtéž, s. 27).

Josef Čapek byl člověk hezký, od dvaceti let však začal šedivět, červené pleti, vyšší střední postavy, krátkozrakost ho zachránila před odvodem za první světové války. (Koželuhová, s. 25). Oči – černé višně, plně jasu a dobroty (Čapková, s. 335).

Ať už se o vzhledu obou Čapků vyjadřují rodinní memoáristé jakkoli, musíme mít na paměti, že jde o hodnocení čistě subjektivní a také to, že vzhled dotváří, ale nevytváří osobnost člověka.

Karel Čapek měl blízký vztah s T. G. Masarykem. Považoval jej za velkou autoritu pro lid, člověka vzdělaného, se zkušenostmi, charakterem i příjemným vzhledem. Byl mu blízký svým pojetím demokracie a humanity. Masaryk občas přicházel na Čapkovy pátky, aby s hosty podebatoval o jejich názorech. Pátků se účastnil například Fráňa Šrámek, František Langer, Karel Poláček, Vladislav Vančura, Jaroslav Durych a samozřejmě také Josef Čapek.

6. SPOLEČNÁ TVORBA BRATŘÍ ČAPKŮ

Karel a Josef Čapek vstupovali do literatury společně. Karel se svou fantazií, hravostí a vyjadřovací schopností a Josef svou písmáckou hloubavostí. Oba se radovali z úspěchů toho druhého. V literární veřejnosti vznesl podezření pseudonym J. K. Č. nebo bratří Čapkové, protože takové společné psaní autorů bylo v té době neobvyklé. Každého také zajímalo, jakým podílem se každý účastnil na věcech podepsaných společně. Podle Jarmily Čapkové psali bratři Čapkové společně, protože si ještě příliš nedůvěřovali a zdálo se jim to tak snazší. Jejich spolupráce začala tak, že jeden vyslovil myšlenku a druhý ji doplnil, popřel nebo nahradil. Sám Josef Čapek vzpomíná na to, jak jejich společná spolupráce vznikla takto:

„Přišlo to tak, že Karel Čapek napsal jakousi povídačku, kterou odhodil, protože s ní nebyl spokojen. Mně se zdálo, že by jí bylo škoda, a nějak jsem ji předělal. A pak ji zas předělal Karel. A pak jsme zase na ní vrtali oba. Pak jsme ten výrobek (nevím už ani, jak se to jmenovalo) poslali tuším do Moravského kraje. A tak jsme mysleli, že bude nejlépe, když budeme dělat literaturu spolu.“
(Jarmila Čapková: Vzpomínky)

Nelze tedy vypátrat to, kdo byl autorem konkrétního nápadu, protože nápady se mění, rozvíjí, plodí další myšlenky. Přesnější by bylo ptát se, kdo dal té či oné myšlence formu.

V této kapitole nemůžu nezmínit historii vzniku slova robot, i když je to událost obecně známá, mnozí si ještě dnes pletou strůjce tohoto mezinárodního slova. Historii vzniku tohoto slova popisuje Jarmila Čapková. Dokazuje tím, že se stala svědkem podávání a rozvíjení myšlenek a nápadů, které bratři Čapci přenášeli jeden na druhého. Byli tak nejen sobě, ale také sobě navzájem studnicí inspirace, názoru a poznání.

„... Karel se ptal svého bratra stojícího právě s paletou a štětcem před štaflí: ‘Ty, co myslíš, jak bych měl pojmenovat takového umělého člověka?’ A Peča bez rozmýšlení vyhmátl první, co mu prolétlo hlavou, hodil mu slovo robot a maloval dále.“ (Čapková, s. 178).

Karel Čapek podává svou verzi této epizody ve sloupku *O slově robot*, uveřejněném v Lidových novinách dne 24. prosince 1933.⁶

---

⁶ KAREL, ČAPEK. *O slově robot*. Lidové noviny, in O umění a kultuře III, 1986, s. 502.

City a stavy mládí vyjádřili ve hře *Lásky hra osudná* (1911) a v próze *Krakonošova zahrada* (1918). Hru *Loupežník* (1920) autorsky dokončil Karel Čapek, ale inscenována byla ve výpravě Josefa Čapka. Společně napsali také *Zářivé hlubiny a jiné prózy* (1916), *Krakonošova zahrada* (1918), *Ze života hmyzu* (1922), *Adam Stvořitel* (1927) a *Devatero pohádek a ještě jedna od Josefa Čapka jako přivažek* (1932).

Pro vývoj české poezie byl důležitý Karlův překlad Apollinairova *Pásma* (1919), které bylo doplněno linoryty Josefa Čapka. Přeložené a obrazy doplněné Pásma lze nalézt v časopise *Červen* z 6. února 1919 (21. číslo). Časopis *Červen* začíná vycházet od 7. března 1918 s podtitulem Tendenční čtrnáctideník, Nové umění – Příroda – Technická doba – Socialismus – Svoboda.

Helena Čapková nehodnotí a nerozebírá jakoukoli uměleckou činnost svých bratrů. Podává pouze svědectví o tom, proč byla jejich práce v určitých fázích taková, jaká byla.

7. LITERÁRNÍ ROZCHOD BRATRŮ ČAPKŮ

Karel Scheinpflug považuje za příčinu literárního rozchodu rozdílnost povah bratrů Čapků. Karlův úspěch se hrou RUR mu pomáhala do světa. Josefa to podnítilo k napsání *Země mnoha jmen* (1923), ale dílo nemělo úspěch u kritiky, ale měla ho u obecnosti. I tak z toho byl Josef Čapek velmi zklamán, píše Jarmila Čapková. Po společném neúspěšném díle *Adam Stvořitel* tak jejich autorská spolupráce definitivně skončila. Jarmila Čapková vzpomíná, že Adam Stvořitel vznikl v myšlenkách Josefa, který později sdělil nápad Karlovi a pracovali na díle společně. Karel na otázku, zda bude ještě někdy něco psát s Josefem, odpověděl: „*Asi ne, nejde to, píšeme každý jinak.*“ (Scheinpflug, s. 139).

Jako důvod literárního rozchodu považovali oba Čapci neslučitelnost povah, pojetí a pracovního postupu. O tom, co mohlo být podnětem k rozkolu lze jen spekulovat. Helena Koželuhová vzpomíná, že Josef vyčítal Karlovi přílišnou lehkost tvorby a jeho snahu působit svým psaním k určitému cíli (Čapci očima rodiny, s. 48). Veřejnost jejich rozchod posuzovala jinak. Jednoduše tak, že nadanější Karel s sebou nemohl již táhnout Josefa. Na osobním vztahu obou bratrů se však nic nezměnilo, jen se každý vydal svou vlastní literární cestou. Když se začal lišit způsob jejich literárního projevu, přístup k tvorbě, tématu, stylu atp., je přirozené, že se jejich cesty rozdělily. Jarmila Čapková vzpomíná na to, že tento rozchod nebyl jim v osobním vztahu překážkou, ale ostatním byl záminkou k pomluvám a tomu, aby oba bratry štváli proti sobě (s. 302).

Helena Koželuhová hodnotí literární dílo Josefa Čapka trochu s rozpaky, protože podle ní stojí tak trochu mimo čas. Hovoří o něm jako o melancholické poezii v próze, zadumání; nevhodné pro ty, co stále někam spěchají, protože ve spěchu není možné poznat krásu literárního díla. Není to také četba před spaním. Celkově považuje dílo Josefa Čapka za zcela specifické, protože vyžaduje určitý typ čtenáře, takového, který je schopen soustředění. Naráží také na to, že byl občas příliš svérázný. Dokládá to například tvrzením, kdy Josef Čapek prohlásil, že je celá literatura nudí a že jediná kniha, která stojí za čtení, je *Bible* (Koželuhová, s. 56). Přitom byl Josef nevěřící. (Karel také.)

Tvorbě Karla Čapka vytýká lesklé, líbivé myšlenky, které předvádí ve své zálibě pro utopie. V trilogii *Hordubal* (1933), *Povětroň* (1934) a *Obyčejný život*

(1934) nepodává celé lidi, ale jen na zkonstruovaných úlomcích postav dokazuje platnost určité myšlenky, což je jistě zajímavá myšlenka, ale nic v životě nefunguje tak schematicky a jednoduše. Až v *Obyčejným životě*, popisem člověka z masa a krve, vylepšuje celý obraz. Také vnitřnímu životu postav v Čapkově díle vytýká přílišnou jednoduchost. Rodina byla ke psaní Karla Čapka nespokojená a čekala něco víc. Jediný, kdo si to troufl říct nahlas byl bratr Josef. Rodina kritizovala například *RUR*, *Válku s mloky*, *Továrnu na absolutno* či *Bílou nemoc*. Snad je rodina vždy o něco kritičtější a ve strachu o literární duši umělce příliš zaujatá. Dnes je zřejmé, že se rodina Karla Čapka mýlila, což dokazují úspěchy jeho děl v zahraničí. Nikdo se však svou oddaností nevyrovnal Olze Scheinpflugové. Karel byl pro ni velkým umělcem, kterého nebylo možno než chválit.

Koželuhová přemýšlí o tom, zda celá tvorba bratří Čapků po jejich literárním rozchodu nebyla jen snahou a dokazováním toho, že si ten druhý nevybral tu správnou cestu. Literární úspěchy Karla Čapka mu daly za pravdu, že se vydal správným směrem, zato Josef se poněkud stáhl do samoty. Také Karel Scheinpflug píše o tom, že se Josefovi nelíbilo nic, co Karel napsal bez něho a považoval to za úpadek. Vzpomíná na nepříjemný rozhovor mezi bratry, který proběhl několik dní před Karlovou smrtí. Poté, co Karel napsal své poslední drama *Matka* na námět své ženy, pověděl mu Josef svůj názor na samostatnou Karlovu tvorbu (Scheinpflug, s. 139 - 140). Jarmila Čapková spekuluje, zda nebyl důvod rozchodu v námětu, který zajímal jednoho, ale už ne druhého – a patrně chtěl jeden druhého přesvědčit nebo s ním soutěžit.

Podle Heleny Koželuhové nemělo k literárnímu rozchodu bratří Čapků dojít, protože oba se vzájemně doplňovali, krotili a hlídali si navzájem své nedostatky. Jejich společná díla by byla syntézou předností obou.

Lelio (1914) je první próza Josefa Čapka od literárního rozchodu s bratrem Karlem. Karel poprvé píše samostatně *Boží muka* (1917). Podle Jarmily Čapkové je již v prvních pracích znát rozdíl jejich literárního pojetí. Karel se rozvíjí v žurnalistické práci, která jej těší, ale Josefa nikoliv. Karel je podle Jarmily Čapkové bližší, civilnější a srozumitelnější čtenáři než Josef. V Josefových básnických prózách *Lelio* a *Pro delfína* (1923) není úplně jednoduché najít, co je v nich ukryto, možná právě proto došlo Lelio ocenění až o Čapkových padesátinách (tj. 1937) generací mladších básníků, jako jsou František Halas, Vítězslav Nezval nebo Vladimír Holan.

8. BRATŘI ČAPCI

V této kapitole se budu věnovat všemu, co pojí oba bratry k sobě, a co nepojmou ostatní kapitoly této práce.

Oba Čapky pojí společné bydlení v Říční ulici na Malé Straně. Později se na stejném podlaží uvolnil byt a Karel se tam do něj přestěhoval. Znovu se sešli při společném bydlení v dvojdomku čp. 1853 na Královských Vinohradech, na jehož stavbu si částečně vzali úvěr, který spláceli až do smrti. Stavba začala v prosinci 1922 a skončila roku 1924. V suterénu žil s oběma bratry i jejich otec, a to do roku 1929, kdy zemřel. Obě poloviny domu byly propojeny průchodem, a tak se oba mohli vzájemně navštěvovat. Změna nastala poté, co se Karel Čapek oženil - dal také upravit podkrovní místnosti, které byly dosud nevyužity. Vánoce se slavily vždy u Josefa. Za hospodyní měl Čapek slečnu Šunkovou, zahradníkem byl pan Motl, který později zastával i funkci řidiče a oženil se s další Čapkovou hospodyní. Olga si do domu vzala za hospodyní paní Mráčkovou, která se starala převážně o její věci. Karel dával do společné domácnosti polovinu příjmu, který měl Josef.

Léto oba bratři trávili u sestry Heleny v letním domku v Bílovicích, vzdálených 5 km od Brna. Zde se oba věnovali houbaření, chytání motýlů a dlouhým plavbám na loďce.

Jarmila Čapková vzpomíná, že bratři Čapkové chodili společně do tanečních. Karel se tam dvořil Mince Bergerové a Josef Nině Jehličkové. Nina Jehličková odevzdala v roce 1908 několik jeho dopisů *Společnosti bratří Čapků* v roce 1908. Ta je vydala ve svazečku *Dopisy z mládí* (1982, ed. T. Halík, J. Opelík, J. Slavík).

Helena Koželuhová ve své knize *Čapci očima rodiny* píše, že oba Čapci příliš nedbali na eleganci. Chodili však oblečení slušně, ale zvláště Karla musela rodina přemlouvat k zakoupení nějakého nového oblečení. Například před cestou do Alp. Postupem času se oba začali procházet po nábřeží v naškrobených límcích a s černou hůlkou. Toto jim vydrželo jen krátkou dobu, protože si uvědomili, že jim oblečení stejně na rozumu nepřidá.

Čapci se scházeli s umělecky a literárně činnými autory v kavárně Union na rohu Ferdinandovy třídy a ulice Na Perštýně. Dostali se tam díky kolegovi Karla z fakulty V. V. Štechovi. Zpočátku však nebyli v této společnosti přátelsky přijati. Čapci si byli velmi blízcí, spolu debatovali a rozmlouvali. Když později začali

pracovat pro noviny, chodili spolu z redakce i do redakce. Na jejich vzájemnou lásku a nerozlučitelnost vzpomínají všichni čapkovští rodinní memoáristé.

Bratři Čapkové v podstatě nikdy finančně nestrádali. Otec rozdělil majetek a každý dostal určitý podíl a žili z úroků. Část peněz oba investovali na zahraniční pobyty a občas utratili větší částku peněz mezi kamarády. Jejich sestra Helena píše o tom, že oba bratři dostali velké množství peněz. Také ona však dostala vyplacen svůj podíl, a to v den její svatby, takže ani ona nestrádala.

Dne 14. listopadu byl na schůzi Národního shromáždění zvolen Tomáš Garrigue Masaryk prezidentem republiky. Schůze se účastnili bratři Čapkové i Jarmila Čapková, která na tento den pěkně vzpomíná a připisuje, že Čapci společně navrhli pojmenování nového československého státu, a to Velká Morava (Grande Moravie). Jako důvod uváděli, že by pojmenování připomínalo nejstarší historický podklad pro sjednocení korunních zemí a Slovenska, byl by to název srozumitelný a významný pro kulturní i politický svět a navíc je zvukově přijatelnější než Tchecoslovaquie.

Karlova smrt byla ránou pro rodinu i národ. Zemřel náhle, tragicky a mladý. Jarmila Čapková se setkala s domněnkami, že šlo o smrt dobrovolnou, ale Karel zemřel na pozdně rozpoznáný zápal plic. Jeho nachlazení nepřispělo vyprávění s hosty, které vyprovázel až daleko do půlnoci, bez kabátu. MUDr. Sedláček (příbuzný Olgy Scheinpflugové) mu dal protichřipkovou injekci. Pocity sebeobviňování, že zůstal nezúčastněný na Karlově vyšetřování, byl sklíčen dr. Vacek (ředitel Zdravotního ústavu a návštěvník Karlových pátků).

Čapková také vzpomíná na slova prof. Thomayera, který svým žákům říkal, že dát morfium při zápalu plic se rovná vraždě. Jarmila Čapková také stojí proti názoru Olgy Scheinpflugové, že Karla zabilo mravní či duševní zhroucení. Tento názor, který by mohl ještě u někoho převládat, přisuzuje rčení „Karel padl“, které vzniklo až po válce.

9. NEJVĚTŠÍ LÁSKY BRATRŮ ČAPKŮ

Helena Koželuhová ve svém díle vzpomíná, že Karel i Josef nepatřili k sukničkářům a o druhé pohlaví neměli velký zájem (s. 113 – 114).

Nejproblematictější kapitolou bude kapitola o vztahu Karla Čapka a Olgy Scheinpflugové. Karel Scheinpflug ve svých vzpomínkách vztahu Karla s Olgou stranil a jejich vztah trochu zidyloval. Nelze mu to však vyčítat, jeho postoj je lidský a snadno pochopitelný, jako bratr Olgy snad ani nemohl psát jinak. Zato Helena Koželuhová se k jejich vztahu staví nestaví úplně přátelsky, ale ani nepřátelsky. K jejich vztahu měla své výhrady. Karel však našel lásku a štěstí právě u Olgy.

Jarmila Čapková si byla velmi blízká s Karlem Čapkem, ale příliš nenalezla vztah k Heleně Čapkové. S Josefem Čapkem nenalezla maminka Jarmily Čapkové vztah. O sblížení se Čapek pokoušel dopisy, v nichž žádal osobní schůzku, ale nedostalo se mu žádné odpovědi. Navštívil ji neohlášen, ale i tak byla jeho snaha o sblížení marná. Dopisy Josefa Čapka, ze dne 5. ledna 1918, 27. srpna 1918, 12. září 1918, mamince Jarmily Čapkové, jsou zařazeny do *Vzpomínek*. (s. 161 –165).

10. 1. KAREL ČAPEK A OLGA SCHEINPFLUGOVÁ

Olga Scheinpflugová navštěvovala podle od roku 1917, podle přání svého otce, obchodní školu v Praze, ale zároveň také studovala herecké umění u Marie Hübnerové. Svou hereckou kariéru začala ve Švandově divadle. Zнала první Čapkova díla i knihy ze společné tvorby obou bratrů. Karel Čapek, tehdy třicetiletý, nebyl představitelem milostných představ mladé dívky. Karel Scheinpflug vzpomíná v knize *Můj švagr Karel Čapek* takto: „*Čapek byl příliš vytrvalý a oslnivý ctitel, a tak se do něho zbláznila natrvalo, pro celý život.*“ (s. 12). Poznali se roku 1920 a chtěli se hned brát (tamtéž, s. 140).

Devatenáctiletou Olgu Scheinpflugovou poznala Helena Koželuhová ve čtrnácti letech po vystoupení ve Starém divadle 9. 2. 1921, kde hrála Olga Mimi v *Loupežníkovi*. O Olze mluví jako o talentované, roztomilé, vtipné dívce s krásnou pletí i vlasy, širokým obličejem, trochu krátkýma nohama. Scházela jí

však jemnost a citlivost a nikdy se nezastavila v zadumání nebo obdivu. Vzpomíná i na to, že Čapkova rodina sice uznávala herecké umění za povolání tvůrčí a úctyhodné a Olgu považovala za velmi talentovanou herečku, ale i tak v nich zůstalo kousek předsudku. Tak trochu trnem v oku byla Heleně Koželuhové Olžina otevřenost – tzv. co na srdci, to na jazyku. Uvádí příklad, kdy si sedmnáctiletá Olga u modistky zkoušela nový klobouk a řekla: „*Až mě Čáča v tom klobouku uvidí, tak se ...*“ (Koželuhová, s. 120).

Pěkně se však vyjadřuje o Olžiných románech, veselohrách, dramatech, filmových libretech i poezii – ty se vyznačují velikým půvabem a citem.

Podle Heleny Koželuhové by i přes všechny Olžiny klady bylo Karlovi lépe samotnému, protože dva tvůrčí lidé si nemohou rozumět v manželství, ale pouze v přátelství. Navíc Olga byla velmi temperamentní, což by Karla nejen rušilo od práce, ale mohlo by narušit i jeho zdraví. Také věkový rozdíl mezi oběma zamilovanými (12 let) působil velké rozpaky v celé rodině. Karel Scheinpflug se ve svém díle shoduje se vzpomínáním Heleny Koželuhové a zmiňuje se jen o Karlově matce, která byla proti tomu, aby si vzal Karel herečku. Protože rodina i lékaři zastávali názor, že by Karel nesvedl být dobrým manželem mladé, aktivní ženy. Karel s Olgou tedy zůstali ve vztahu bez svatby.

Scházeli se jednou za týden a taková forma vztahu jim zpočátku vyhovovala. Tato situace trvala do roku 1935, kdy se Karel s Olgou vzali. Helena Koželuhová se k jejich svatbě vyjadřuje odmítavě: „*To, co založili, musela být pouhá náhražka manželství. A marně se tvářili, že není.*“ (Koželuhová, s. 139).

Důvodem nekompatibilního soužití obou byla Karlova nemohoucnost poskytnout Olze obrovskou sílu, nabízející oporu a Olga zase nikdy neměla čas na to, aby jí mohl Karel složit hlavu do klína (Koželuhová).

Na to, jak došlo k zasnoubení Karla s Olgou vzpomíná Helena Koželuhová. Jako přátelé spolu odjeli na prázdniny do Rakouska. Jel také Olžin bratr Karel Scheinpflug. Řidiče dělal pan Knauer, bývalý šofér v bance. V Naudersu, městě ležícím na hranici třech států, Rakouska, Itálie a Švýcarska, zaslechl Scheinpflug, jak se Karla s Olgou domlouvají na svatbě. Cestu podrobně popisuje Karel Scheinpflug ve svém vzpomínkovém díle v kapitole devět. Koželuhová myslí, že společná cesta v nich vyvolala minulost, a pod vlivem jakési melancholie se oba dohodli na svatbě.

Na zpáteční cestě se všichni zastavili u Josefa Čapka na Slovensku, kde trávil každoroční prázdniny se svou rodinou v Oravském Podzámku. Tento kraj, přírodu i lidi v něm měl Josef velmi rád. Těšil své malířské oko z půvabné okolní scenérie a plně zde nasýtil svou houbařskou vášeň. Karel Scheinpflug vzpomíná na setkání s Josefem na Slovensku tak, že Karel s Olgou jej zapomněli informovat o chystané svatbě. V dopise z 25. 8. 1935 píše Josef sestře Heleně, že se o jejich zasnoubení dozvěděl z novin, že ani při jejich návštěvě na Slovensku na to nepřišla řeč a zprvu informacím v novinách nedůvěřoval.

Karel si nepřál být ve svatební den obklopen davem lidí. Zapřísahal všechny zasvěcené členy rodiny, aby všechny zprávy o údajné svatbě s Olgou vyvraceli, a aby unikl možnému podezření, odjel do Karlových Varů. Později telefonoval Karel své neteři se slovy: *„Víte, je to přísně tajné, ale já jsem se dnes oženil a odpoledne máme docela malou sešlost známých u mne. Neví o tom zatím nikdo z rodiny, jsou ostatně na prázdninách, ale vy jste byli se mnou skoro u rozhodnutí, vždyť jste za mnou byli v Karlových Varech, tak můžete slavit i svatbu.“* (Koželuhová, s. 140)

Karel Čapek vstoupil s Olgou Scheinpflugovou do manželství na vinohradské radnici dne 26. 8. 1935. Olžiným svědkem byl Karel Scheinpflug a Karlovým svědkem Julius Fürth. Karel vstupoval do manželství jako pětáctýřetiletý, Olga jako třiatřicetiletá. Na oslavě byla Čapkova sestra Helena s druhým manželem dr. Palivcem, Karel Scheinpflug, Olžina sestra Božena s budoucím manželem a spisovatelem Edmondem Konrádem, Helena Koželuhová s manželem Adolfem Procházkou a část pátečníků. Josef Čapek se svatby nezúčastnil, protože trávil čas v Oravském Podzámku. Podle Karla Scheinpfluga poslali Karel s Olgou Josefovi pohlednici s textem „Srdečný pozdrav“ se svými podpisy spojenými svorkou. Josef odpověděl telegramem v čapkovském stylu: *„Houby nerostou blahopřejeme Josef s rodinou.“* (Scheinpflug, s. 70).

Jarmila Čapková vzpomínání Karla Scheinpfluga potvrzuje, ale rozcházejí se v přesném znění telegramu - Karel s Olgou poslali pohlednici se srdečným pozdravem, podpisy spojenými svorkou a stručným sdělením: *Houby nerostou.* Jarmila s Josefem jim odpověděli telegramem ve znění: *Blahopřejeme Vám k sňatku. Zde houby také nerostou* (s. 301). Ve Vzpomínkách také píše, že se stal Josef, zejména od Karlova sňatku, trochu zamlklejším a zamýšlenějším.

Zajímavé také je, že se Karel Scheinpflug vůbec nezmiňuje o tom, že i po svatbě žil Karel a Olga odděleně. Vypráví, že oba hned plánovali společné bydlení, zato vzpomínání Heleny Scheinpflugové má nádech společného soužití manželů pod tlakem okolí. Karel Čapek napsal v dopise z 25. 8. 1935 své sestře Heleně, že by si Olga ráda koupila nebo postavila menší vilu v sousedství a hovoří o dvou domácnostech.

Důvodem ke svatbě bylo to, že se Karlovo onemocnění zlepšilo, a proto požádal Olgu o ruku. Správně je to popsáno v *Českém románu*.⁷

Helena Čapková ve svých vzpomínkách uvádí, že Olgu jistě zraňovalo, že ji Karel držel mimo svou rodinu. Uvádí, že Olgu viděla za čtrnáct roků pouze jednou. Za řadu roků se však obě sblížily. Jarmila Čapková ve *Vzpomínkách* píše, že Helena sdílela rodinnou nevráživost proti Olze.

O Olgu Scheinpflugovou se také ucházel Jan Masaryk. Ze vztahu však sešlo. Olga byla pro Karla nejen manželkou a láskou, ale také přítelem, kterému se mohl svěřovat se všemi svými plány, nápady, myšlenkami, emocemi, strachy a nadějemi. Karel se zajímal o divadelní hry, ve kterých Olga hrála a Olgu zajímala Karlova díla, která vždy před uveřejněním četla a stála mu po boku věrně až do smrti.

---

⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, OLGA. *Český román*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1991.

10. 2. JOSEF ČAPEK A JARMILA POSPÍŠILOVÁ

Pilířem této kapitoly bude kniha Jarmily Čapkové *Vzpomínky*.

O svých rodičích píše Jarmila Čapková takto: „*Nesourodost povah mých rodičů nebyla tragická či jakkoli osudná pro ně dva, ale pro mne.*“ (s. 259).

Nepíše už jakým způsobem ji tato nesourodost poznamenala. Rodiče si nepřáli, aby šla studovat Uměleckoprůmyslovou školu, ale studium si nakonec vymohla, ale nedokončila ji. Pro svou dceru měli vizi rodinné výchovy se znalostí cizího jazyka a hudby.

S Josefem Čapkem se Jarmila Pospíšilová seznámila v roce 1910 na konci svého prvního školního roku na Uměleckoprůmyslové škole. Josef Čapek školu zrovna absolvoval a chystal se na cestu do Paříže. Čapek zanechal Jarmile dopis podepsaný XYZ, na který neodpověděla. Korespondence byla navázána až později, když Jarmila zanechala Josefovi vzkaz o uloženém dopise na poště v Národních listech, v rubrice Dopisy. První setkání proběhlo 10. října před Rudolfinem. Jarmila Čapková byla tak prvním rozhovorem s Čapkem tak ohromená, že nebyla schopná reagovat na jeho nejrůznější otázky, týkající se literatury, módy, stylu života atd. Požádala ho tedy, předtím jeho odjezdem do Paříže, o další schůzku. 17. října 1910 Čapek odjíždí do zahraničí načerpat inspiraci pro svou výtvarnou i literární tvorbu. Následuje korespondence, kterou udržovali vztah na dálku. Čapek píše o občasném pocitu osamocení, ale také to, že navštěvuje muzea, výstavy, přístav. Josef Čapek plánoval zůstat v Paříži jeden rok, poté v Londýně půl roku, ve Španělsku tři měsíce a v Itálii tři měsíce, tedy celkem dva roky, během kterých chtěl alespoň na měsíc zpátky do Čech. Josef se s Jarmilou setkal po roce, na venkově u Prahy, kam za ní přijel. Jarmila Čapková líčí, že byl sice trochu vyhublý a prošedivělý, ale jeho oči už nikdy později neměly tak pronikavý pohled, jako po návratu z ciziny. Poté si Josef s Jarmilou dále píše dopisy a mají občasně schůzky jednou nebo dvakrát týdně. Postupně z vyprávění poznává Josefovou rodinu. Maminka Jarmily Čapkové však Josefa nechtěla poznat. Bylo to spíše ze strachu než z nepřátelství.

Josef a Jarmila se vzali 3. května 1919. Měli jednoduchý obřad a malou svatbu, které se účastnili jen ti nejbližší a několik přátel. Nepřijeli však rodiče Josefa. V kostele sv. Ludmily byl Josefovi svědkem bratr Karel a Jarmile její strýc. Karel Čapek byl rozmrzený ze svatby Josefa a Jarmily. V žádném případě

se nedá říct, že by jim svatbu nepřál, ale podle Heleny Čapkové byl rozladěn z toho, že přichází o Josefa, a že už to nebude jako dřív. (s. 285).

V této době již bratři společně nepsali. V této době žili všichni tři v harmonickém společenství v Říční ulici v Praze. Shodně na to vzpomíná Jarmila Čapková a Helena Koželuhová. Také Josef s Jarmilou se přestěhovali do vhodnějšího bytu na Purkyňovo náměstí č. 4, a to 1. října 1923. Do bytu v Říční ulici se nastěhovali rodiče Čapkovi z Trenčianských Teplíc, kde žili od roku 1916. Josef Čapek neměl toto lázeňské místo rád, protože zde nenašel obvyklé podmínky pro svou práci.

Tvorba Josefa Čapka se prozářila barvami poté, co se s Jarmilou dočkali vytouženého dítěte. Radost z dcery Aleny přivedila na malířovu paletu množství veselých barev, postav kluků a holčiček a zaoblených tvarů. Alena Čapková, provdaná Dostálová žila v letech 1923 – 1971.

Jarmila Čapková podřídila svůj život Josefovi. Chovala se vždy podle toho, aby jej nezatěžovala finančně. Píše, že v sobě vždy měla vědomí toho, že by něco měla udělat, že by se měla chovat tak či onak. Tak se stalo, že upozadila své zájmy a touhy, uvízla v nedůvěře k sobě samé (nevzala například práci na malé výtvarné rubrice – sama píše, že měla strach, že by prozradila svou hloupost) a podlehla výchově k domácímu životu. Někdy trpěla kvůli Josefově uzavřenosti a nesdílnosti, ale nikdy ne nedostatkem lásky. Jarmila Čapková byla ženou v domácnosti, jen občas překládala (například Flauberta a Stendhala). Často si však vyčítala, že mohla pro Josefa udělat více: dát mu více lásky, být více praktická a šikovná v životě, že jej nedovedla zbavit hmotných starostí, více ocenit a komentovat jeho umělecké dílo. Druhý oddíl *Z deníku 1932-38* je plný autorčiny nespokojenosti s životem vedle Josefa Čapka, zdá se jí, že vedle něj citově strádá. Postupem času se navzájem odcizili. O *Vzpomínkách* píše jako o útěše, radosti a povinnosti pozdně vyznávané lásky.

10. NÁRODNÍ LISTY A LIDOVÉ NOVINY

Předtím, než Karel Čapek začal pracovat v Národních listech, zastával od 1. března do 30. září 1917 funkci domácího učitele u hraběte Lažanského v Praze, později na zámku v Chyších. Služba soukromého učitele se mu však nelíbila, tak ji brzy opustil. Z této zkušenosti vznikla povídka *Na zámku*, která vyšla v časopise *Republika* v čísle 8 a 9/1919 a knižně v *Trapných povídkách* (1921). Po příjezdu do Prahy se dozvěděl o práci v redakci Národních listů, kam byl i s Josefem přijat a zaměstnán od října roku 1917, každý s platem 400 korun měsíčně. Karel Čapek se měl věnovat především výtvarnému umění. Oba spolu nejen pracovali, ale i bydleli, tehdy v Říční ulici č. 11 na Malé Straně, v malém bytě bez koupelny a záchodem na pavlači.

Oba Čapci patřili k redaktorům, kteří byli stále více nespokojeni s politickou protimasarykovskou linií listu. Dále také Jan Herben nebo Karel Scheinpflug. Tato nespokojenost vrcholila roku 1920 protestem proti vedení listu. Jarmila Čapková zpřesňuje důvod nespokojenosti - Národní listy neuveřejnily blahopřání prezidenta T. G. Masaryka předsedovi a vůdci národnědemokratické strany dr. Karlu Kramářovi k šedesátým narozeninám.

Ti, kteří odmítli odvolat své podpisy na protestu, byli propuštěni. Výpověď dostal Josef Čapek, ale Karel, přestože protest podepsal a neodvolal, výpověď nedostal. Odešel však dobrovolně. Oba bratři nebyli dlouho bez zaměstnání. Bylo jim nabídnuto místo v Lidových novinách. Eduard Bass vzpomíná na Karla Čapka v nekrologu *Člen redakce* ze dne 26. prosince 1938 v Lidových novinách takto:

„...Nezdálo se mi, že by chtěli své místo opustit, ale večer na Silvestra mi najednou telefonoval Karel, zda jsem to mínil doopravdy, že by šli. Ještě dnes vidím před očima ty překotné scény, jak se okamžitě tehdejší šéf pražské redakce K. Z. Klíma dorozumíval s Heinrichem v Brně a jak to bylo ještě té noci, uprostřed společenské zábavy, rozhodnuto.“ (Scheinpflug, s. 163).

Po nástupu do Lidových novin (1. dubna 1921) již byly platy obou bratrů rozdílné. Josef Čapek dostal smlouvu na 2000 Kč měsíčně a Karel Čapek na 2500 Kč měsíčně. Práce v Lidových novinách je nestrhla na svou tehdejší úroveň, směrem dolů, ale oba ji povytáhli na svou. Oba byli již vyhraněnými uměleckými osobnostmi. Helena Čapková píše, že oba přišli velmi rychle na chuť denní povinnosti, psát pro lidi.

12. ZÁVĚR

Ve své práci jsem provedla analýzu i syntézu vzpomínek všech nejbližších členů rodiny na život a osobnost bratří Čapků. Každý čtenář si po přečtení této práce bude moci udělat představu o tom, jak na tyto důležité osobnosti, kterými bratři Čapkové bezesporu byli, vzpomínali nejbližší, jaký k nim zaujímal vztah, v čem a kdy si protirečili, v čem se shodovali, komu stranili atp.

V této práci jsem se více zaměřila na osobnosti Čapků, proto jsem se jejich, ať už společným nebo samostatným, pracím věnovala pouze okrajově. Pozornost jsem také věnovala tomu, jak se vzájemně prolínaly jejich životy a co oba spojovalo dohromady. Zajímalo mě Karel a Josef Čapek jako člověk, ne autor, umělec.

Dojemná je kapitola *Tři texty* ze vzpomínkového díla Jarmily Čapkové, ve které je cítit obrovská láska k Josefu Čapkovi. Této kapitole jsem se více nevěnovala z důvodu, že jsem chtěla podat svědectví o žijících Čapcích, o tom, co v životě vykonali či zažili, ne o tom, co se stalo po jejich smrti. O smrti Karla Čapka píše z důvodu, že tím končí jejich společná éra. Josef pak zůstal bez Karla.

Důraz jsem kladla na vzájemnou konfrontaci vzpomínek členů rodiny. Nejvíce spornou kapitolou je kapitola o vztahu Karla Čapka s Olgou Scheinpflugovou. V jiných bodech vzpomínek (dětství, rodiče bratří Čapků, charakteristika osobností Karla a Josefa, jejich záliby) nacházejí čapkovští memoáristé shodu.

V literatuře zřejmě nikdy nemůže vzniknout jedno ucelené dílo, které by dokázalo pojmut naprosto vše ze života a díla autora. Zvláště pak u bratří Čapků, protože o jejich tvorbě i životě bylo napsáno nepočteně mnoho prací, článků, statí, kritik, vzpomínek atd., že by to zaměstnalo několik autorů na dlouhý čas.

Byla bych ráda, aby má práce vyvolala zájem k dalšímu, hlubšímu studiu života i díla bratří Čapků. Tito autoři si byli velmi blízcí, ale každý měl svou specifickou povahu, jiný přístup k literární tvorbě, a i když si byli velmi podobní, byl každý jiný. Toto všechno reflektuje právě čapkovská memoárová literatura.

13. POUŽITÁ LITERATURA

Memoárová literatura o bratrech Čapcích

ČAPKOVÁ, HELENA. *Moji milí bratři*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1962. 363 s.

ČAPKOVÁ, JARMILA. *Vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998. 410 s.

KOŽELUHOVÁ, HELENA. *Čapci očima rodiny*. 3. vyd. Praha: B. Just, 1995. 171 s.

SCHEINPFLUG, KAREL. *Můj švagr Karel Čapek*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1991. 172 s.

SCHEINPFLUGOVÁ, OLGA. *Český román*. 6. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. 560 s.

Další literatura

VÁLEK, VLASTIMIL. *K specifčnosti memoárové literatury*. 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984. 160 s.

LEHÁR, JAN A KOLEKTIV. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 1078 s.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Čeští spisovatelé 20. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1985. 832 s.